№ 31 ՇԱԲԱԹ 16 ՕԳՈՍՏՈՍԻ 1875 № 31

ՄԵԶՈՒ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ

ԼՐԱԳԻՐ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԱԶԳԱՅԻՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԵԱՆՑ ԱՐԱՆ 10 ՄԱՆԹԱՆ ՏԱՐՈՒԲ ՎՃԱՐՆ Է 1 ՌՈՒԲԼԻ:
Յայտարարութիւնները ընդունւում են հայերէն եւ օտար լեզուներով:

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒՄ Է ԱՄԵՆ ՇԱԲԱԹ ՕՐ ՄԻ ԹԵՐԹ. ՏԱՐԵԿԱՆ ԳԻՆՆ Է 7 Ռ.
Ծառայութիւններ դիմում են տիրների «Въ редакц. газеты Пчела Армянъ»

ՈՒԹ ՏԱՍԱՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ԹԻՖԼԻՍ 16-ԻՆ ՕԳՈՍՏՈՍԻ

Ամեն կողմերից Հայ լրագրների և օրագրների ստացած Թղթակցութիւնքն իրանց բնիների թէ նիւթական, թէ բարոյական ու թէ մասաւոր վիճակի վերայ ապացոյց են նոցա ձգտման դէպի կեանք և յառաջադիմութիւն: Այս կողմից ամենից յետին տեղն է բռնում այսօր Հայ տարրակութիւնը, որ իւր բազմատեսակ մէջ նոր Նախիջևանի Հայ հասարակութիւնը, որ իւր բազմատեսակ, եթէ ոչ հրկրորդ, գոնէ պատուաւոր տեղ ունի Ռուսաստանի Հայ հասարակութեանց մէջ: Շատ հազիւ երևում է որևիցէ Թղթակցութիւն Հայ լրագրներում և օրագրներում նոր Նախիջևանից: Այս հասարակութիւնը, որ կարող էր Հայերի մէջ դեր խաղալ իրրև օրինակ ուրոյ, այսօր շատ անճանաչ դիրք ունի բոնած դրեթէ բոլորովին անյայտ մի օվազիսի նման է: Մի՞թէ մերատիպ հասարակութեան մէջ ոչինչ չէ զարձվում, մի՞թէ չը կան գործ մէջ անձինք, որոնք ընդունակ լինելին մշակելու և աշխատելու յօգուտ այդ հասարակութեան, մի՞թէ հասարակութեան բոլոր անդամները թմրութեան մէջ ընկղմած, բայի երևանց օրական պարէնից, ուրիշ ոչ մի բանի վերայ չեն մտածում. մի՞թէ այդ Հայ հասարակութիւնը չունի որևէ հասարական հաստատութիւն՝ ակնդեղի, դպրոց, դրադարան, ազարան, զորձարան, ժողովարան, քաղաքային վարչութեան իւր պարտաւորութիւններով, մի՞թէ այդ հասարակութեան անդամները չեն պարտաւոր վճռաւորապես թէ ամենևին: Այս ամենքը լրանց կատարելութիւններով և թերութիւններով պէտք է լինին միշտ խորհրդածութեանց առարկայ, որ իրանց կատարելութեամբ օրինակ դառնան մյլ Հայ հասարակութեանց և իրանց թերութիւնքը ընդհակառակն լրացուցիչն այլոց վերնութեանց և առաջարկութեանցը: Մի՞թէ ամօթ չէ Նախիջևանի բանաւոր եղբարց, որ նորա վերայ Հայ պարբերական հրատարակութիւնք պէտք է տարուան ընթացքում մի քանի կտկատ տեղեկութիւնք տանան մի անցուդարձանի կամ մի ճանապարհորդի միջոցով, իրրև մի անյայտ աֆրիկեան քաղաքի կամ երկրի վերայ: Այս անվերին տարբերութեան վճռակի նշան է:

Յայտնի է, որ Նախիջևանցիք ցրուած են Տարաւային Ռուսաստանում վաճառականութեամբ և արհեստներով: Աստրախանի, Կովկասի, Ազովի ծովերի ափերը ամէն քաղաքներում և մինչև անդամ շատ գիւղերում, երրև վաճառականներ և արհեստաւորներ. բայի սրանից նոքա նշանաւոր առևտուր ունին Ռուսաստանի շատ մասերի միջև: անդամ Սիբիրիայի հետ: Անկարելի է, որ այսպիսի գործունեայ մի Հայ հասարակութիւն չունենայ իւր ազգային բարօրութիւնը ապահովելու համար բարեկարգ դպրոցներով և արդիւնաւոր կարգադրութիւններով իւր քաղաքային և անտեսական կառավարութեան մէջ:

Նախ և առաջ, նայելով իւր բնակչաց զորձունէութեան կարող է շատ զոհել իւր ազգային զարգացման համար. միայն շրջասչրութիւնը որ առհասարակ նոր զարգացող և հետևող վիճակի մէջ եղող ժողովրդոյ մէջ մնում է սոզալով և անշնչարիլի կերպով իւր արտաքին խորութիւնի և պնեզիկ կերպարանքով զրաւելով նրանց, միայն այդ շրջապատութիւնը կարող է Նախիջևանցիներին անկարող անելու իրանց ճշմարիտ ազգային բարօրութեան համար կարևոր զոհաբերութեանց մէջ: Թող նորա հասկացող և բանաւոր անդամները միշտ և միշտ հարուածեն Նախիջևանի այդ թերութիւնն, ցոյց տան հասարակութեան նորա ճշմարտութիւնն, զարգ զոյներով նկարագրելով նորա պատճառած վնասները: Թող միևնոյն ժամանակ ցոյց տան այն, ինչպէս իսկապես կազմում է հասարակութեան բազդաւորութիւնն և բարօրութիւնը: Ժողովուրդը առանց առաջնորդների չէ կարող ինքն իրան շարժիլ և յեղափոխիլ:

Ո՞ր միայ Նախիջևանի հոգևոր դպրոցն, որոյ համար անցեալ տարի այնքան խօսակցութիւն եղաւ, չերմ վիճաբանութիւններ, նեղութիւններ ուղղեցան առ վեհափառ կաթողիկոսը և Թպղատուութիւն ատացվեցաւ, եթէ ունի այդ զպրոցը գոյութիւն ներկայումս, ինչ դրութեան մէջ է նա, եթէ ոչ. հարցը ո՞ր կանդ առաւ: Դրամական պակասութեան մասին մենք և ոչ անդամ հաւատալ կարող ենք, քանի յայտնի է, որ Նախիջևանի հասարակութիւնը ունի այնքան նիւթական կարողութիւն, որ չէ կարող զրկել այդ պատկառելի հաստատութիւնը, եթէ յիրաւի զիտակցաբար և եռանդով ցանկանում է ունենալ հոգևոր զպրոց իւր ազգակից լաւութեան և պահպանութեան համար: Ասենք բէալական զպրոցի բացումն էլ յաջողեցաւ. գա այնքան զդալի չէ կարող լինել Նախիջևանի համար, քանի նա միացած Ռոստովի հետ և իրրև սորա մի մասը կարզանում է իւր որդոց մեծաւոր կարիքը լրացնել մասամբ ուզարկելով նրանց Ռոստովի ուսումնարանները. Բայց սորա չեն կարող Նախիջևանցւոց համար փոխարինել հոգևոր զպրոց, որ նրանց պիտի տայ սկզբնական կրթութիւն մայրենի լեզուով և զիտութիւն մայրենի լեզուն ու կրօնի և պատրաստէ նոցա համար ազգազգում արժանաւոր եկեղեցականներ, հասարակութեան բարոյական շինութեան համար:

Ո՞ր միայ հասարական ընթերցարանը պարոն Հալաճեանի. արդեօք նա զործում է յօգուտ հասարակութեան ընթերցասիրութիւն ու սորա հետ զարգացումն տարածելով ժողովրդեան մէջ, թէ նորա համար հանգուցեալ աշխատողները առաջին տարին միայն իրրև նորութիւն նրան ձեռնամուխ եղան և յետոյ ըստ հայկական սովորութեան սառեցան և զարձան էլի կլոբներն թղթախաղութեան և պատահանդէսների համար:

Կը յուսանք, որ մեր Նոր Նախիջևանցի բանասէր եղբարը, որպիսեաց զորութեան մասին տարակոյս չունինք, վերոյիշեալները իրանց թղթակցութեանց և խորհրդածութեանց նիւթ առնելով կը նպաստեն Նոր-Նախիջևանի Հայ հասարակութեան յառաջադացութեան և կը ծանօթացնեն նրան իւրեանց օտար ազգակցաց:

ԱԶԳԱՅԻՆ

ՅԱՐԳՈՑ ԽՄԲԱԳԻՐ.

Մտադիր լինելով ամսոյս 15-ին ուղևորել Ախալքալայ և անտի Ախալքալաքի վիճակը Հայոց Հոգևոր և Ճեմական երիսեռ ուսումնարանաց բարեկարգութեան համար, Հարիւրաւոր Համարեայ Տփղիսոյ Հայ Ճեմական երկսեռ ուսումնարանաց վիրարերութեամբ հետևեալ կարգադրութիւններն անել և հրատարակել ,,Մեղու Հայաստանի“ լրագրի մէջ ի լուր ազգայնոցս:

ա. Տփղիսոյ կամուղղիկ սուրբ Գէորգայ և Մաղնոյ եկեղեցւոց Հայոց Ճեմական ուսումնարանաց մէջ անցեալ տարի եղող աշակերտների ճնողքը, եթէ կամենում են այս տարի ևս իրանց որդիքը թողնել ինձ յանձնուած Ճեմական ուսումնարանում ներում ուսումն շարունակելու համար թող բարեհաճին առ այդ ունեցած իրենց ցանկութիւնը ամսոյս 15-ից մինչև ժողովուրդի մէջ լոյսնել վանաց Մայր

(և միասին տարեկան—10 մղլիոն ռ.). վերջին ժամանակներս կօլօնիական ապրանքների չատ մեծ զործածութեան մէջ մտան ածուխ (6 մղլիոնից առաւել): Հում ապրանքների համար Լէյպցիկը այժմ աշխարհիս դլխաւոր վաճառանոցներից մէկն է. սա ընդունում է օրինակ տարեկան 6—7 մղլիոն թալերի մեխոյն մասդնէն, որ համայն երկրագունդս ապառդրութեան մի երրորդ մասն է, այդ հաշուում Ռուսաստանից ու Ավստրիայ Լէյպցիկը տանում է 1,400,000 թալերի մաղդնէն: Պիտի ասենք, որ քաղաքիս երեք ամենավաճառները (այն է Յուլիվարին, ապրիլին ու սեպտեմբերին) պատճառ են եղած տեղւոյս ապրանքի մուտքը ա դալընթաց բարձրանալուն. օրինակ՝ 1837 Թուականին բոլոր նորա մտած ձեռագործ ապրանքի քաշն էր 28,000 ցենտներ, իսկ 22 տարուայ ընթացքում՝ այն է 59 Թուականին այդ քաշը հասնում է մինչև 80,000 ցենտների. Հում ապրանքի մուտքը 5,000-ից բարձրանում է 10,000, իսկ կօլօնիական ապրանքներինը 24,000-ից — 146,000 ցենտներ: Տօնավաճառների ժամանակ այստեղ վաճառվում են բացի Հում և վերոյիշեալ ձեռագործ ապրանքներից նաև կաչուղէն, ձիու և խողի մազ, բամբակեղէն, մանո դեղէն և այլն: Տօնավաճառների ժամանակ լինում են այստեղ և Հայեր, որք կամ մազդէն են բերում ծախելու և կամ մանուդէն են դնում Պարսկաստան տանելու: Թէ ինչ ասուճանի ծագած դրամին մէջ է Լէյպցիկի առուտուրը, բաւական ենք համարում ասել, որ միայն նամակատան միջոցաւ ասուած դրամական ծրարների թիւը միջին թուով տարեկան հասնում է մինչև 500,000, որոց արժէքը — 95 մղլիոն թալեր: Սակայն պիտի նիւատնք այստեղ, որ Փրանգ—Պրուսացի պատերազմից յետոյ առ հասարակ Գերմանիայի առուտուրը լրիւած դրամին մէջ է: Այս վերջին ասնաւամաի ժամանակ ոչ մի Լէյպցիկցու բերանից մի ուրախալի խօսք չէիք լսիլ — խոլորքեանք զանգատում էին զործի վատ դրութեան վերաբ:

Թիւնը, իրրև մեծ և զործունեայ հասարակութիւն ունի այնքան նիւթական կարողութիւն, որ չէ կարող զրկել այդ պատկառելի հաստատութիւնը, եթէ յիրաւի զիտակցաբար և եռանդով ցանկանում է ունենալ հոգևոր զպրոց իւր ապագայ լաւութեան և պահպանութեան համար: Ասենք բէալական զպրոցի բացումն էլ յաջողեցաւ. գա այնքան զդալի չէ կարող լինել Նախիջևանի համար, քանի նա միացած Ռոստովի հետ և իրրև սորա մի մասը կարզանում է իւր որդոց մեծաւոր կարիքը լրացնել մասամբ ուզարկելով նրանց Ռոստովի ուսումնարանները. Բայց սորա չեն կարող Նախիջևանցւոց համար փոխարինել հոգևոր զպրոց, որ նրանց պիտի տայ սկզբնական կրթութիւն մայրենի լեզուով և զիտութիւն մայրենի լեզուն ու կրօնի և պատրաստէ նոցա համար ազգազգում արժանաւոր եկեղեցականներ, հասարակութեան բարոյական շինութեան համար:

Ո՞ր միայ հասարական ընթերցարանը պարոն Հալաճեանի. արդեօք նա զործում է յօգուտ հասարակութեան ընթերցասիրութիւն ու սորա հետ զարգացումն տարածելով ժողովրդեան մէջ, թէ նորա համար հանգուցեալ աշխատողները առաջին տարին միայն իրրև նորութիւն նրան ձեռնամուխ եղան և յետոյ ըստ հայկական սովորութեան սառեցան և զարձան էլի կլոբներն թղթախաղութեան և պատահանդէսների համար:

Կը յուսանք, որ մեր Նոր Նախիջևանցի բանասէր եղբարը, որպիսեաց զորութեան

ՆԱՄԱԿԱՏՈՒՆ ԵՒ ՆՐԱ ՆՇԱՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ
վաճառականութեան ու դիտութեանց
Ն Կ Ա Տ Ա Մ Ա Մ Ը

—

Լէյպցիկը Եւրոպիոյ նշանաւոր քաղաքներից մէկն է: Նա ընկած է մի լայնատարած ու բերրի դաշտավայրի վրայ, զոր առուգանում են երեք սահապայտ առուտներ գետանիներ իրենց բազմութիւնովը. որ և մի քանի մղոն հեռաւորութեամբ չատ կենդանացած է երևում, անանելով թէ ինչպես փոխ առ փոխ միմեանց հաղորդում են գաշտեր, մարգեր, անտառներ և նա մանաւանդ բազմամիլիոն չէն գիւղօրայքը: Այդ գետանիների խառնման տեղը Լէյպցիկ ա. Թազաւորը չունց մի փոքրիկ զղեակ պահպանոյ համար, որի չորս կողմ ապառնովութիւն որոնող դիւզաքաղաքացոյ համար բնակութեան տեղի զոյանալ և չատով ձեռնիրկութեան մի գիւղ, որը այդ անունով երեսում է առաջին անգամ 1015 թ.: Լէյպցիկի անունը գերմաներէն չէ, այլ ծագում է սլաւոնական բառից ,,lipsk“, որ Լիպի կամ կակղի. ուստի հասարական է որ քաղաքիս հանդէպ լինակիչները սլաւոններ եղած պիտի լինին, բայց վորը առ վորը խառնուելով գերմանական ցեղերի հետ, անհետացել են բոլորովին: Եթէ մեր ուշը դարձնենք այն քաղաքական անցքերի վերայ, որոնք անցել են այստեղ, այն ժամանակը պիտի խոստովանենք որ Լէյպցիկը Եւրոպիոյ քաղաքական կեանքի մէջ նշանաւոր դեր է խաղացած: Ցնդափոխութեան կենդրոններից մէկն էլ Լէյպցիկն էր և չը նայելով որ չատ քաղաքացիք զոհ գնացին Նափոլ մօրուսառոր զաքսի սրին, չատերը առանձնաքի հնձարկութեան և կամ աքսորուելոյան, սակայն Լիւտերի վարդապետութիւնը այստեղ իրեն Ջերմ պաշտպաններ զառ և այստեղից ատրածուցաւ բոլոր Աքսոնիա: Ներնոտեայ և հօմանեայ պատերազմների քաղաքացոյ հասուցած աղէտներն ու ատասպանքները քիչ չեն, բայց Լէյպցիկի կենդրոնական դիրքն իրանց վրայ այդպէս կանդնած զօրավարի անուն ու նրա զօրոյ քանակութիւնը և կամ մի նշանաւոր անձի անկման տեղն են ցուցանում: Հանում էք Մօյսպօրգի դիւղը և այստեղ՝ մի անտառապատ ձորակի բերնում՝ զարձել զանում էք զոք Նապոլէոնին պէս մի չքեղ արձանագիր, որ կրում է իւր վերայ զաշնակից ակրոմիանց զօրաց սպարապետի անունը — Շվարցենբերգ: Այդ արձանի տակ՝ ձորակի միջին՝ զանում է մի փոքրիկ ձեռակերտ անձավիկ, որի վանդակապատ լուսամուտից անում էք զոք պատերի վերայ կախած մի մատուռ ոսկրատիք, տարձանակներ ու սրբեր. իսկ յատակի վերայ ընկած են Ինդոնօմների զդեակներ: Այս միշտասարարանները չ յուշ ածելով լինձ սրբիտանանձ Նապոլէոնի անունն ու աչխարհատառն զործերը, ինչքր չը զադրիցրին իմ սրտիս մէջ... Այո, Տէրն է մի միայնակ ճշմարիտ պինուորը, Տէր է անուն նորա, Երանի նրան, ով որ հաւատում է նմայ ունի:

Գալով վաճառականական նշանակութեան, պիտի ասենք, որ Համբուրգից յետոյ Լէյպցիկը իւր ածուխանոցներով Գերմանիոյ առաջին վաճառատան քաղաքն և քաղաքակրթիչ աչխարհի նշանաւորագոյն կենդրոններից մէկն է: Վաճառականութիւնը՝ բայի պիտանական ու պաշտօնական անձանց՝ քաղաքի բոլոր բնակչաց կենսական սկզբունքն է զարձած: Այդին զոր. պարոնը Լէյպցիկի արտօնաւորուած վաճառանոցներ ունէր, որք և ժ զ զարուս ընդունեցան ածուխանոցների բնաւորութիւն: Փրիդրիխոս հեզ մականունեալին ու Մաքսիմիլիան ա. Ջորհարաչնութեամբ Լէյպցիկը առանձնաց յատկացաւ և այն քաղաքներց, որք ի սկզբան մրցանակից էին նորան, այժմ անկարող էին կանգնել Լէյպցիկի առաբ և առ դէմ: Սակայն երևնամեայ և սուտ հօմնամեայ պատերազմները, Նապոլէոնի արշաւանքն ու նրա կործանիչ «յամաքային» (continental) արգելքը ածուխը, որով Անդղիացւոց վաճառականական հաւերին արգելում էր Գաղղիայի և կամ նրա դաչնակից ակրոմիանց նաւահանգիստը մտնելու, արդելական ,,prohibitif — և «պաչտպանիչ» — protecteur — կոչուած սլատնէնները, որոնցից առաջինը արդելում էր այն ապրանքների մատոքը, որք կարող էին մրցել տեղական ձեռագործութեան հետ, իսկ մրցել տեղական ձեռագործութեան հետ, իսկ երկրորդը թոյլ էր տալիս այն ապրանքների երկրորդը թոյլ էր տալիս այն ապրանքների մատոքը, որք չէին կարող մի նամանաւորական դաշնակից ակրոմիանց զօրաց սպարապետի անունը — Շվարցենբերգ: Այդ արձանի տակ՝ ձորակի միջին՝ զանում է մի փոքրիկ ձեռակերտ անձավիկ, որի վանդակապատ լուսամուտից անում էք զոք պատերի վրայ կախած մի մատուռ ոսկրատիք, տարձանակներ ու սրբեր. իսկ յատակի վերայ ընկած են Ինդոնօմների զդեակներ: Այս միշտասարարանները չ յուշ ածելով լինձ սրբիտանանձ Նապոլէոնի անունն ու աչխարհատառն զործերը, ինչքր չը զադրիցրին իմ սրտիս մէջ... Այո, Տէրն է մի միայնակ ճշմարիտ պինուորը, Տէր է անուն նորա, Երանի նրան, ով որ հաւատում է նմայ ունի:

Գալով վաճառականական նշանակութեան, պիտի ասենք, որ Համբուրգից յետոյ Լէյպցիկը իւր ածուխանոցներով Գերմանիոյ առաջին վաճառատան քաղաքն և քաղաքակրթիչ աչխարհի նշանաւորագոյն կենդրոններից մէկն է: Վաճառականութիւնը՝ բայի պիտանական ու պաշտօնական անձանց՝ քաղաքի բոլոր բնակչաց կենսական սկզբունքն է զարձած: Այդին զոր. պարոնը Լէյպցիկի արտօնաւորուած վաճառանոցներ ունէր, որք և ժ զ զարուս ընդունեցան ածուխանոցների բնաւորութիւն: Փրիդրիխոս հեզ մականունեալին ու Մաքսիմիլիան ա. Ջորհարաչնութեամբ Լէյպցիկը առանձնաց յատկացաւ և այն քաղաքներց, որք ի սկզբան մրցանակից էին նորան, այժմ անկարող էին կանգնել Լէյպցիկի առաբ և առ դէմ: Սակայն երևնամեայ և սուտ հօմնամեայ պատերազմները, Նապոլէոնի արշաւանքն ու նրա կործանիչ «յամաքային» (continental) արգելքը ածուխը, որով Անդղիացւոց վաճառականական հաւերին արգելում էր Գաղղիայի և կամ նրա դաչնակից ակրոմիանց նաւահանգիստը մտնելու, արդելական ,,prohibitif — և «պաչտպանիչ» — protecteur — կոչուած սլատնէնները, որոնցից առաջինը արդելում էր այն ապրանքների մատոքը, որք կարող էին մրցել տեղական ձեռագործութեան հետ, իսկ մրցել տեղական ձեռագործութեան հետ, իսկ երկրորդը թոյլ էր տալիս այն ապրանքների մատոքը, որք չէին կարող մի նամանաւորական

ՎԱԳՈՍՏՈՍՅԱՆ ՄԳՆԿՎԱԾՔ

Ամսագիր գրականության, գիտության և հասարակական կյանքի

Ի ՀԱՅՐԱՆԻՔԻ ՀՈՂԱՏԱՐԱԾՈՒԹՅԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹՅԱՆ

Հայրենիքի հողատարածության պատմությունը սերտորեն կապված է նրա բնակչության պատմության հետ։ Ժողովուրդը, որ հարյուրավոր տարիներ ապրել է մի տարածքում, ստեղծել է նաև այդ տարածքի հողային հարաբերությունների յուրահատուկ համակարգ։ Այդ համակարգը արտացոլում է ինչպես բնական պայմանները, այնպես էլ տվյալ ժողովրդի տնտեսական զարգացման մակարդակը, նրա սովորույթները և ավանդույթները։

Հայրենիքի հողատարածության պատմության ուսումնասիրությունը մեծ նշանակություն ունի ոչ միայն անցյալը հասկանալու, այլև ներկայի հողային հարցերը ճիշտ լուծելու համար։ Առանց անցյալի գիտության անհնար է ներկայի գիտակցված կառավարումը։

Հողային սեփականության ձևերը

Հողային սեփականության ամենահին ձևը համայնական սեփականությունն էր։ Հայրենիքի հողերի մեծ մասը պատկանում էր գյուղական համայնքներին, որոնք կոլեկտիվորեն տիրապետում և օգտագործում էին իրենց հողերը։ Համայնքի անդամները հավասար իրավունքներ ունեին հողի նկատմամբ, և հողերի բաշխումը կատարվում էր պարբերաբար՝ ընտանիքների թվի և աշխատանքային հնարավորությունների համաձայն։

Ֆեոդալական շրջանում հողերի մեծ մասը անցավ ֆեոդալների՝ իշխանների, նախարարների և եկեղեցու սեփականությանը։ Գյուղացիները դարձան կախյալ մարդիկ, որոնք հողը մշակելու համար պարտավոր էին կատարել տարբեր տեսակի հարկեր և աշխատանքներ։ Այս համակարգը պահպանվեց մինչև 19-րդ դարի կեսերը։

Հողային բարեփոխումները

1870-ական թվականներին Հայրենիքում իրականացվեցին հողային բարեփոխումներ, որոնք նպատակ ունեին վերացնել ֆեոդալական կախվածության մնացորդները։ Բարեփոխումների արդյունքում գյուղացիները ստացան հողամասեր, սակայն դրանց համար պետք էր տարիների ընթացքում մարել մեծ փրկագին։ Շատ գյուղացիների համար այդ գումարը անհաղթահարելի բեռ դարձավ։

Բարեփոխումները չլուծեցին հողային հարցը։ Հողերի մեծ մասը շարունակում էր մնալ խոշոր հողատերերի ձեռքում, իսկ գյուղացիների մեծ մասը հողազուրկ կամ հողի սակավության մեջ էր։ Սա հետագայում դարձավ հեղափոխական շարժումների հիմնական պատճառներից մեկը։

Խորհրդային շրջանի հողային քաղաքականությունը

1917 թվականի Հոկտեմբերյան հեղափոխությունից հետո Հայրենիքում հողերը առգրավվեցին առանց փրկագնի և հանձնվեցին գյուղացիներին։ Հողային սեփականության ֆեոդալական ձևերը վերացվեցին։ Հողերի մեծ մասը դարձավ պետական սեփականություն, իսկ գյուղացիները ստացան հողը անհատական կամ կոլեկտիվ օգտագործման համար։

Խորհրդային տարիներին հողերի օգտագործման ձևերը մի քանի անգամ փոխվեցին։ Կոլեկտիվացման տարիներին ստեղծվեցին կոլտնտեսություններ, որոնք դարձան գյուղատնտեսության հիմնական կազմակերպական ձևը։ Հողերը տրվեցին կոլտնտեսություններին անժամկետ օգտագործման։

Ներկայիս հողային հարաբերությունները

Ներկայիս Հայրենիքում հողերի մեծ մասը պատկանում է պետությանը և տրամադրվում է կոլտնտեսություններին, պետական տնտեսություններին և քաղաքացիներին։ Հողերի մասնավոր սեփականությունը սահմանափակ է։ Հողերի օգտագործման կարգը կարգավորվում է հողային օրենսգրքով։

Հողերի ռացիոնալ օգտագործման և պահպանության հարցերով զբաղվում են հատուկ մարմիններ։ Հողերի որակի բարելավման, էրոզիայի դեմ պայքարի և ոռոգման համակարգերի զարգացման ուղղությամբ իրականացվում են մեծ աշխատանքներ։

Հողային հարցի լուծման նշանակությունը

Հողային հարցի ճիշտ լուծումը ունի մեծ նշանակություն ինչպես անցյալում, այնպես էլ ներկայում։ Այն ազդում է գյուղատնտեսության զարգացման, գյուղացիության կենսամակարդակի և ամբողջ երկրի տնտեսական կայունության վրա։ Հողային հարաբերությունների ուսումնասիրությունը օգնում է հասկանալ ոչ միայն անցյալի իրադարձությունները, այլև ներկայի գործընթացները և ապագայի հեռանկարները։

ՀԱՅՐԵՆԻՔԻ ՀՈՂԱՏԱՐԱԾՔԻ ՎԻՃԱԿԱԳՐԱԿԱՆ ՔԱՐՏԵԶԸ

Հայրենիքի հողատարածքի վիճակագրական քարտեզը կարևոր աղբյուր է հողային ռեսուրսների, դրանց օգտագործման և փոփոխությունների մասին տեղեկություններ ստանալու համար։ Այն թույլ է տալիս տեսողականորեն ներկայացնել հողերի տարածական բաշխումը, դրանց տեսակները և տարբեր ժամանակահատվածներում տեղի ունեցած փոփոխությունները։

Քարտեզի կազմման համար օգտագործվում են տարբեր աղբյուրներ՝ հողային հաշվառման տվյալներ, տեղագրական հետազոտություններ, ինչպես նաև ժամանակակից տիեզերական պատկերներ։ Այս բոլորի համադրությունը հնարավորություն է տալիս ստեղծել ամբողջական և հուսալի պատկերացում հողային ռեսուրսների վիճակի մասին։

Քարտեզի վրա հողերը դասակարգվում են ըստ նպատակային նշանակության՝ գյուղատնտեսական հողեր, անտառային հողեր, ջրային հողեր, բնակավայրերի հողեր և այլն։ Գյուղատնտեսական հողերի շրջանում առանձնացվում են վարելահողեր, խոտհարքներ, արոտավայրեր և բազմամյա տնկարկներ։ Յուրաքանչյուր տեսակ ունի իր գունային նշանակումը, որը հեշտացնում է քարտեզի ընթերցումը։

Հողերի որակական գնահատականը տրվում է հողի բերրիության, խոնավության, աղակալման և էրոզիայի աստիճանի հիման վրա։ Այս տեղեկությունները կարևոր են հողերի ռացիոնալ օգտագործման պլանավորման համար։ Օրինակ, աղակալված հողերի վրա անհրաժեշտ է կիրառել հատուկ միջոցառումներ, իսկ էրոզիայի ենթարկված հողերի համար՝ պաշտպանիչ տնկարկներ։

Ժամանակի ընթացքում հողերի վիճակագրական քարտեզը թարմացվում է՝ հաշվի առնելով նոր տվյալները։ Համեմատելով տարբեր տարիների քարտեզները՝ կարելի է հետևել հողային ռեսուրսների փոփոխություններին, գնահատել ոռոգման համակարգերի ազդեցությունը հողերի վրա և կանխատեսել հնարավոր միտումները։

Այսպիսով, հողատարածքի վիճակագրական քարտեզը ոչ միայն հղկանկարային նյութ է, այլև գործիք, որը օգնում է ընդունել հիմնավորված որոշումներ հողերի օգտագործման և պահպանության ոլորտում։

ՀՈՂԱՏԱՐԱԾՔԻ ՎԻՃԱԿԱԳՐԱԿԱՆ ՔԱՐՏԵԶԸ

Հայրենիքի հողատարածքի վիճակագրական քարտեզը կարևոր աղբյուր է հողային ռեսուրսների, դրանց օգտագործման և փոփոխությունների մասին տեղեկություններ ստանալու համար։ Այն թույլ է տալիս տեսողականորեն ներկայացնել հողերի տարածական բաշխումը, դրանց տեսակները և տարբեր ժամանակահատվածներում տեղի ունեցած փոփոխությունները։

Քարտեզի կազմման համար օգտագործվում են տարբեր աղբյուրներ՝ հողային հաշվառման տվյալներ, տեղագրական հետազոտություններ, ինչպես նաև ժամանակակից տիեզերական պատկերներ։ Այս բոլորի համադրությունը հնարավորություն է տալիս ստեղծել ամբողջական և հուսալի պատկերացում հողային ռեսուրսների վիճակի մասին։

Քարտեզի վրա հողերը դասակարգվում են ըստ նպատակային նշանակության՝ գյուղատնտեսական հողեր, անտառային հողեր, ջրային հողեր, բնակավայրերի հողեր և այլն։ Գյուղատնտեսական հողերի շրջանում առանձնացվում են վարելահողեր, խոտհարքներ, արոտավայրեր և բազմամյա տնկարկներ։ Յուրաքանչյուր տեսակ ունի իր գունային նշանակումը, որը հեշտացնում է քարտեզի ընթերցումը։

Հողերի որակական գնահատականը տրվում է հողի բերրիության, խոնավության, աղակալման և էրոզիայի աստիճանի հիման վրա։ Այս տեղեկությունները կարևոր են հողերի ռացիոնալ օգտագործման պլանավորման համար։ Օրինակ, աղակալված հողերի վրա անհրաժեշտ է կիրառել հատուկ միջոցառումներ, իսկ էրոզիայի ենթարկված հողերի համար՝ պաշտպանիչ տնկարկներ։

Ժամանակի ընթացքում հողերի վիճակագրական քարտեզը թարմացվում է՝ հաշվի առնելով նոր տվյալները։ Համեմատելով տարբեր տարիների քարտեզները՝ կարելի է հետևել հողային ռեսուրսների փոփոխություններին, գնահատել ոռոգման համակարգերի ազդեցությունը հողերի վրա և կանխատեսել հնարավոր միտումները։

Այսպիսով, հողատարածքի վիճակագրական քարտեզը ոչ միայն հղկանկարային նյութ է, այլև գործիք, որը օգնում է ընդունել հիմնավորված որոշումներ հողերի օգտագործման և պահպանության ոլորտում։

ՀՈՂԱՏԱՐԱԾՔԻ ՎԻՃԱԿԱԳՐԱԿԱՆ ՔԱՐՏԵԶԸ

Հայրենիքի հողատարածքի վիճակագրական քարտեզը կարևոր աղբյուր է հողային ռեսուրսների, դրանց օգտագործման և փոփոխությունների մասին տեղեկություններ ստանալու համար։ Այն թույլ է տալիս տեսողականորեն ներկայացնել հողերի տարածական բաշխումը, դրանց տեսակները և տարբեր ժամանակահատվածներում տեղի ունեցած փոփոխությունները։

Քարտեզի կազմման համար օգտագործվում են տարբեր աղբյուրներ՝ հողային հաշվառման տվյալներ, տեղագրական հետազոտություններ, ինչպես նաև ժամանակակից տիեզերական պատկերներ։ Այս բոլորի համադրությունը հնարավորություն է տալիս ստեղծել ամբողջական և հուսալի պատկերացում հողային ռեսուրսների վիճակի մասին։

Քարտեզի վրա հողերը դասակարգվում են ըստ նպատակային նշանակության՝ գյուղատնտեսական հողեր, անտառային հողեր, ջրային հողեր, բնակավայրերի հողեր և այլն։ Գյուղատնտեսական հողերի շրջանում առանձնացվում են վարելահողեր, խոտհարքներ, արոտավայրեր և բազմամյա տնկարկներ։ Յուրաքանչյուր տեսակ ունի իր գունային նշանակումը, որը հեշտացնում է քարտեզի ընթերցումը։

Հողերի որակական գնահատականը տրվում է հողի բերրիության, խոնավության, աղակալման և էրոզիայի աստիճանի հիման վրա։ Այս տեղեկությունները կարևոր են հողերի ռացիոնալ օգտագործման պլանավորման համար։ Օրինակ, աղակալված հողերի վրա անհրաժեշտ է կիրառել հատուկ միջոցառումներ, իսկ էրոզիայի ենթարկված հողերի համար՝ պաշտպանիչ տնկարկներ։

Ժամանակի ընթացքում հողերի վիճակագրական քարտեզը թարմացվում է՝ հաշվի առնելով նոր տվյալները։ Համեմատելով տարբեր տարիների քարտեզները՝ կարելի է հետևել հողային ռեսուրսների փոփոխություններին, գնահատել ոռոգման համակարգերի ազդեցությունը հողերի վրա և կանխատեսել հնարավոր միտումները։

Այսպիսով, հողատարածքի վիճակագրական քարտեզը ոչ միայն հղկանկարային նյութ է, այլև գործիք, որը օգնում է ընդունել հիմնավորված որոշումներ հողերի օգտագործման և պահպանության ոլորտում։

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՈՎԵՏԱԿԱՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՈՎԵՏԱԿԱՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ

(ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՍՀ) ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԻ

ԼՐԱԲԵՐ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՍՀ ԳԵՐԱԳՈՒՅՆ ԽՈՐՀՐԴԻ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՍՀ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԿՈՄԻՍԱՐԻԱՏՆԵՐԻ ՍՈՎԵՏԻ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՍՀ ՀԱՆՐԱՊԵՏԱԿԱՆ ՊԼԱՆԱՅԻՆ ԿՈՄԻՏԵ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՍՀ ՊԵՏԱԿԱՆ ՎԻՃԱԿԱԳՐԱԿԱՆ ԿՈՄԻՏԵ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՍՀ ՊԵՏԱԿԱՆ ՎԻՃԱԿԱԳՐԱԿԱՆ ԿՈՄԻՏԵ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՍՀ ՊԵՏԱԿԱՆ ՎԻՃԱԿԱԳՐԱԿԱՆ ԿՈՄԻՏԵ

ԴՎԻԺՈՂ

«ՎՂԱՏՈՒՏՅՈՒՆ ՎԱՆԱՅԻ ՊՂԻՆՁԱԳՈՐԾԱՐԱՆ»

ՎԱՂՈՒՅՍ ԱՆՎԱՃ

Ի ՊԱՏԻՎ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՈՎԵՏԱԿԱՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ 15-ԱՄԵԱԿԻ

— Ներկայ տարվա հոկտեմբերի 15-ին Հայկական ՍՍՀ-ն լրանում է 15 տարի։ Այդ ընթացքում հանրապետությունը ստեղծել է ինքնուրույն արդյունաբերություն, սոցիալիստական գյուղատնտեսություն, ամրապնդել է իր պաշտպանունակությունը, զարգացրել է մշակույթը, ազգային կադրերը։ Հանրապետությունը դարձել է ազգերի եղբայրական ընտանիքի հավասարազոր անդամ։

Հայկական ՍՍՀ-ի ժողովուրդը, ղեկավարվելով Կոմունիստական կուսակցության Կենտրոնական Կոմիտեի և Ստալինյան սահմանադրության ցուցումներով, ամրապնդելով Խորհրդային Միության ազգերի եղբայրական միությունը, ամեն կերպ նպաստելով նրա հզորացմանը, ամեն ջանք գործադրելով Խորհրդային Միության պաշտպանունակությունը բարձրացնելու համար, ամեն ջանք գործադրելով Խորհրդային Միության տնտեսական հզորությունը բարձրացնելու համար, ամեն ջանք գործադրելով Խորհրդային Միության մշակույթը բարձրացնելու համար, ամեն ջանք գործադրելով Խորհրդային Միության ազգերի եղբայրական միությունը ամրապնդ

ՄԵՂՎԱԾ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑԵՐԻ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑԵՐԻ ՀԱՄԱՐ

Ի ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑԵՐԻ ՀԱՄԱՐ